

Кузнєцов М. І.,
Українська академія друкарства, м. Львів

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВНОЇ СТИЛІСТИКИ ОПОВІДАННЯ Ч. ДІККЕНСА “РІЗДВЯНА ПІСНЯ”

Стаття присвячена структурним та лінгвістичним особливостям оповідання Ч. Діккенса “A Christmas Carol”. Детально аналізуються описові дискурси, опозиція понять “good&evil” реалізує концепт оповідання, відмічені також традиції цього жанру в літературі.

Ключові слова: різдвяні оповідання, привид, концепт, алюзія, традиція, параболо.

Статья посвящена структурным и лингвистическим особенностям рассказа Ч. Диккенса “A Christmas Carol”. Детально анализируются описательные дискурсы, оппозиция понятий “good & evil” реализует концепт рассказа, отмечены также традиции этого жанра в литературе. Рассказ рекомендуется для аналитического чтения изучающим английский язык.

Ключевые слова: рождественские рассказы, привидение, концепт, алюзия, традиция, параболо.

The article deals with structural and linguostylistic peculiarities of the story “A Christmas Carol” by Ch. Dickens. The attention is payed to the stylistic functioning of descriptive discourses; the opposition of good & evil is considered conceptual in the story. Genre traditions of Christmas stories attached upon. The analytical reading of the story is recommended for English learners.

Key words: Christmas stories, ghost, concept, description, allusion, tradition, parabel.

В 2012 році виповнюється 200 років з дня народження Чарльза Діккенса, всесвітньовідомого англійського письменника, автора таких найбільш популярних творів, як “Dombey and Son”, “David Copperfield”, “The Pickwick Papers”, “Oliver Twist” та ін. Великим успіхом користувалися його “Christmas Stories”, проте найбільшою популярності отримує оповідання “A Christmas Carol”. Невелике за об’ємом у порівнянні з іншими творами Ч. Діккенса воно стає у свідомості англійців улюбленою книгою з дитинства і одним із значущих творів його життя, тому що, як кажуть англійці, Діккенс “укопив” Різдво у їхній національний характер; оповідання з інтересом читається впродовж півтора століть.

“A Christmas Carol” – це розповідь про старого скупого Ебенезера Скруджа, який присвятив своє життя накопиченню грошей. Scrooge – це “скнара” англійською; він зневажає усіх і все, крім грошей: сім’ю, дружбу, кохання, навіть Різдвяні свята. Він лає свого відданого помічника і життєрадісного племінника за їхнє бажання відзначити Різдво і нагадує Гобсека (фр.) і Плюшкіна (рос.)

Але раптом у одну Різдвяну ніч Скрудж бачить привида. Це його померлий партнер Марлі. Він хоче допомогти Скруджу у потойбічному світі не розплачуватися за свої гріхи. Марлі розповідає Скруджу, що до нього прийдуть три духи (ghost, spirit, phantom, vision, apparition, spectre – синоніми до поняття “дух, привид”, які вживає автор).

Це привиди Різдва – Минулого, Теперішнього й Майбутнього, які поведуть Скруджа у неймовірну подорож у часі. Протягом однієї ночі він побачить свої минулі вчинки, зустрінеться з друзями дитинства, першим коханням, важко хворими родичами і знайомими, яким він свого часу не допоміг або зрадив, був до них жорстоким. Численні зустрічі, факти, несподівані випадки врешті пом’якшують нечуле серце скнари та його душу, перетворюють Скруджа у щедру і добру людину завдяки Духу Різдва.

“A Christmas Carol” написана цікаво, мовна стилістика рясніє зображувальними засобами, такими як епітети, метафори, порівняння, численними лексичними та синтаксичними повторами, паралелізмами, антитезами, однорідними перерахуваннями мовних одиниць, синонімами. Фактично, ця маленька повість може слугувати як яскрава ілюстрація майже всіх лінгвістичних засобів, які легко сприймаються навіть при читанні вголос. Дослідження провадиться з широких філологічних позицій, бо враховуються як літературознавчий, так і мовно-стилістичний підходи до аналізу тексту [6: 278].

У Різдвяному оповіданні автор поєднує реальне і фантастичне і показує життя Скруджа від минулого дитинства до удаваного прийдешнього. Витвір фантазії – це, наприклад, перетворення дверного молотка і кахлін голландської пічки зі сценами Святого Письма в обличчя Марлі. Реальне – це сучасні Скруджу факти з його власного життя – жадібність, скнарність і хвороблива пристрасть – гроші, які витиснули все людяне з його душі. І крім того, це зображення соціального життя в країні, контрасти бідності і багатства, а також зарисовки країнознавчого характеру, показ побуту, звичок, традицій святкування Різдва та ін. Особливо вражають описи портретів основних персонажів оповідання.

Портрет – в літературному розумінні – це зображення зовнішності героя, його обличчя, одягу, поведінки, які допомагають автору розкрити внутрішній світ, характер і вчинки людини. [5: 275]

Портрет Скруджа – це одна з яскравих стилістичних знахідок Ч. Діккенса. Проілюструємо перше знайомство читача з характером і зовнішністю Скруджа: “20h! but he was a tight-fisted hand at the grindstone. Scrooge! A squeezing, wrenching, grasping, scraping clutching, covetous old sinner! Hard and sharp as flint, from which no steel had ever struck out generous fire, secret, and self-contained, and solitary as an oyster. The cold within him froze his old features, nipped his pointed nose, shriveled his cheek, stiffened his gait, made his eyes red, his thin lips blue, and spoke out shrewdly in his grating voice. A frosty rime was on his head, and on his eyebrows, and his wiry chin. He carried his own low temperature always about with him; he iced his office in the dog-days; and didn’t thaw it one degree at Christmas.” [7, с. 14-15].

Як бачимо, опис скнари Скруджа – це стилістична конвергенція метафор, порівнянь, контекстуальних синонімів, контрастів, аналогій та ін., які малюють портрет і створюють його образ. Яскрава також аналогія зовнішності

Скруджа з холоднечею і похмурою зимовою стужею, що подібні за своєю природою: це тільки підкреслює значущість різдвяного чудотворного перетворення людини у майбутньому. Наприклад: "*He dressed himself "all in his best" and at last got out in the streets... Scrooge regarded every one with a delight smile. He looked so irresistibly pleasant, ... that three or four good-humored fellows said, "Good morning, sir! A merry Christmas to you!" And Scrooge said often afterward, that of all the blithe sounds he had ever heard, those were the blithest in his ears. ... He had never dreamed that any walk ... could give him so much happiness. ... he turned his steps toward his nephew's house*" [7, с. 210-211].

Завдяки опозиції текстів цих описів і численних лексичних антонімів в них душевна трансформація скнари просто вражає. І це після того, як Скрудж відмовився пожертвувати для бідних і знедолених, відігнав від дверей юнака, бажаного прославити Різдво, відмовився від запрошення на Святвечір до племянника, не дозволяв своєму клеркові підкинути ще одного вуглика в каміні. І таких фактів в житті скнари було дуже багато.

Вражають також описи життя бідних, їхнього зовнішнього вигляду, злиднів. Жахливим є опис двох нещасних дітей, хлопчика і дівчинки, до краю виснажених. Це були не діти, а якісь створіння: худі, мертвенно-бліді, у лахмітті, дивились спідлоба, як вовченята, і водночас принизливо-покірні. Скрудж зробив натяк, що, може, це діти Марлі ... Мабуть, натяк влучив у ціль, бо Марлі не мав серця; його не було видно через прозоре тіло привида, а як компаньйон Марлі був такий же твердий і немилосердний як Скрудж. Такі натяки зустрічаються на протязі всього тексту. Страждання Марлі після смерті спонукають його якимось чином спасти Скруджа.

З точки зору композиційно-мовленнєвих форм (КМФ) в прозовому тексті розрізняють оповідь, опис, роздум. В статті розглянуті тільки описові контексти, як найбільш типові для "A Christmas Carol": портрети персонажів, описи погоди, оселі, святкування Різдва, тощо.

Опис лондонської погоди виконують як функції реальності, так і підтексту. Прочитуємо декілька речень з першого розділу: "*It was cold, bleak, biting weather, foggy withal. The fog came pouring in at every chink and keyhole, and was so dense without, that ... the houses opposite were mere phantoms.*" [7: 16]; "*Meanwhile the fog and darkness thickened... Foggier yet, and colder! Piercing, searching, biting cold... The fog and frost so hung about the black old getaway of the house that it seemed as if the Genius of the Weather sat in the mournful meditation on the threshold*" [7, с. 29].

У другому і третьому розділах продовжується опис проймаючої холодної погоди, хоча вже не такої нестерпною і з надією на пом'якшення. Наприклад, "*The sky was gloomy, and the shortest streets were choked up with a dingy mist, half thawed, half frozen, whose heavier partickles descended in a shower of sooty atoms, as if all the chimneys in Great Britain had, by one consent, caught fire... There was nothing very cheerful in the climate or in the town, and yet there was an air of cheerfulness ...*" [7, с. 115].

Паралельно йде зображення пом'якшення душі і серця Скруджа. Показовим є останній опис, де сонячна погода і мороз тільки підбадьорюють людей, а з ним і Скруджа: "*Running to the window, he opened it, and put out his head. No fog, no mist; clear, bright, jovial, stirring cold; cold piping for the blood to dance to; golden sunlight, heavenly sky; sweet fresh air, merry bells. Oh, glorious! Glorious!*" [7, с. 202].

Цей опис символічно пов'язаний з переродженням характеру Скруджа, його ставлення до людей, намагання бути добрим, щедрим. Погода на вулиці, в помешканні і офісі стає теплішою, бо йде процес зміни внутрішньої природи Скруджа, що переконливо відображено в описах зміни його зовнішності й відчуттів, бо він не хотів спокунувати за свої гріхи.

Ще один опис в "Різдвяній пісні" є текстоутворюючим. Це зображення святкування Різдва: підготовка, проведення Святвечора, традиційні страви, обряди, декорації оселі, веселощі та інше. Крім лінгвістичного, це дуже цінний країнознавчий матеріал. Наведемо деякі приклади.

Дух Різдва у свій другий прихід зі смолоскипом освітив прибрану до свята колишню кімнату Скруджа: "*It was his own room. ... But it had undergone a surprising transformation. The wall and ceiling were so hung with living green that it looked a perfect grove; from every part of which bright, gleaming berries glistened. The crisp leaves of holly, mistletoe, and ivy reflected back the light, as if so many little mirrors had been scattered there, and such a mighty blaze went roaring up the chimney...*" [7, с. 105]

Опис передсвяткової кімнати вражає своєю живою природою: зеленими рослинами, свіжими листочками го-стролисту, омели, плющу, яскравим полум'ям в каміні. Це все не йде в порівняння з описами холодних, темних, вологих кімнат і офісу Скруджа. Яскраво зображені також описи веселощів, ігор, різдвяних щедрівок.

Дуже цікаво читати описи продуктів, їжі, які були в крамницях і щедро заманювали покупців перед Різдвом. Прочитуємо тільки деякі описи, бо вони також "щедро розсипані" в тексті: "*Heaped up on the floor, to form a kind of throne, were turkeys, geese, game, poultry, brown, great joints of meat, sucking-pigs, long wreaths of sausages, mince-pies, plum-puddings, barrels of oysters, red-hot chestnuts, cherry-cheeked apples, juicy oranges, luscious pears, immense ... cakes, and seething bowls of punch, ... with their delicious steam ...*" [7, с. 106]

Але Скруджа важко було спокунувати навіть у щедрий вечір, і з вулиці він повертався до своєї холодної віссянки. Треба пам'ятати, що все відбувається в Різдвяну ніч, коли дії можуть чинитися одночасно як в реальному, так і ірреальному світі за задумом багатьох авторів подібних оповідань.

Розгляд КМФ ми обмежуємо тільки аналізом опису як найхарактернішого для структури оповідання.

Як відомо, оповідь – це виклад розвитку подій, пов'язаних з переміщенням особи, зміною її місцезнаходження. Певна річ, що історія Скруджа – це показ його життя в минулому, теперішньому та майбутньому, тобто руху в часі і просторі завдяки духу Марлі. Але основна мета цього руху – це опис способу життя персонажу в різні часи в рамках окремої оповіді. Яка стає структурним каркасом окремого описового дискурсу. І це основна композиційна функція оповіді в "A Christmas Carol" як на рівні цілого тексту, так і мікротекстів. Ми користуємось терміном "narrative description", який вживають Th. S. Kane & L. J. Peters у своїй книзі "Writing Prose" [8: 70]. Термін "оповідальний опис" (переклад наш) означає, що основна функція таких КМФ – це описова дія; зупинка в часі і просторі робиться заради описів погоди, зовнішності і поведінки персонажів, їхніх характерів, традицій Різдва і т.п.

Ч. Діккенс прийнято вважати засновником жанру різдвяного оповідання, в якому визначені основні постулати “різдвяної філософії”: цінність людської душі, тема добра і зла, любові до дітей, духовного відродження людини завдяки диву Святвечора. Жанрова специфіка різдвяної пісні – це його соціальна складова. Святкове оповідання, незважаючи на різноманіття історій, завжди легко впізнається. Це оповідання про спасіння доведених до відчаю бідняків, рятування замерзаючих голодних дітей, примирення ворогів, забуття кривди, образи тощо.

Специфіка діккенсівської традиції завжди потребує утвердження справедливості і щасливого фіналу, навіть якщо він і неправдоподібний, але ж це Різдвяне чудо. Про це писав М. С. Лесков (1831 – 1895), який розмірковував про теорію жанру святкових оповідань: “От святочного рассказа непременно требуется, чтобы он был приурочен к событиям Святочного вечера – от Рождества до Крещения, чтобы он был сколько-нибудь фантастичен, имел какую-нибудь мораль, ... и, наконец, чтобы он оканчивался непременно весело.” Таке висловлювання письменника можна вважати, на нашу думку, лаконічним, але емким визначенням різдвяного оповідання як жанру і типу тексту, традиції якого продовжуються і залишаються популярними.

Недарма М. С. Лескова називають “російським Діккенсом”. Так, в оповіданні “Жемчужное ожерелье” скнара і лихвар раптом перетворюється в щедрого дарителя. Традиції різдвяного оповідання продовжуються і залишаються популярними в наш час.

Оповідання “A Christmas Carol”, здається, наділене ознаками притчі. Літературознавча термінологія відмічає, що притча в сучасній європейській літературі – це засіб вираження морально-філософських суджень письменника. В основі притч можуть знаходитися і принцип параболи: автор відходить від сучасного світу, а потім знову, як по параболі, повертається до нього і надає йому свого осмислення й оцінку. Це можуть бути факти з життя окремої людини, особливості її психології, характеру, зумовлених, до певної міри, соціальними умовами, протиріччями і авторським відношенням до них [5, с. 275]. Для такого твору характерні експресивність і емоційність оповідання завдяки загостренню основної ідеї. Як показав аналіз, ці риси притаманні також і “Різдвяному оповіданню” Ч. Діккенса. Можна додати, що у всіх перетвореннях в Різдвяну ніч автори зображують реальний та нереальний світ, за своїм творчим задумом, змальовують фантастичний простір і неможливі в реальному дії, вчинки, зміни. Взяти, наприклад, “Ночь перед Рождеством” М. Гоголя. Різдвяні оповідання заслуговують дослідження як жанру і типу тексту.

Про художні особливості, мову та стиль творів Ч. Діккенса, включаючи й оповідання “A Christmas Carol”, написані сотні статей, дисертацій, монографій.

Нашою метою було підкреслити найбільш типові риси мовної стилістики оповідання, які характерні для прозових творів письменника як малих, так і об’ємних форм на матеріалі саме цього твору, в якому стисло, як у nutshell (анг.), сконцентровані ці особливості. Аналізу підлягають як композиційно-мовленнєві форми (КМФ), так і суцільно лінгвостилістичні засоби.

Оповідання “Різдвяна пісня” цікаве своїми лінгвостилістичними засобами на всіх рівнях. Розглянемо типові з них. По-перше, повтори, які були предметом аналізу багатьох дослідників. Крім назв конкретних речей і дій, в тексті повторюються слова з абстрактним або оцінювальним значенням. Наприклад: “*There are many things from which I might have derived good by which I have not profited ... Christmas among the rest. But I am sure I have always thought of Christmas-time ... as a good time; a kind, forgiving, charitable, pleasant time; the only time I know of, ... I believe that it has done me good, and will do the good; and I say, God bless it!*” [7, с. 20].

Племінник Скруджа вважає Різдво найкращим часом кожного року – часом радощів, милосердя, всепрощення. Це час добра! Але Скрудж вважає по-своєму: “*Merry Christmas! Out upon merry Christmas! What’s Christmas – time to you but a time for paying bills without money; a time for balancing your books ...*” [7, с. 19].

Для скнари це час оплачувати рахунки, старішати і не багатішати ...

Опозиція смислів на рівні дискурсів – характерна риса структури оповідання, а окремі лінгвостилістичні засоби якраз і утворюють цей смисл: час добра і час жадібності. Але ця опозиція має більш широкий смисл – це опозиція добра і зла. Поняття добра – це концепт оповідання. Привид ніби прийшов на добро Скруджу, але ідея автора, що добро має назавжди оселитись в душах людей, а Різдво приносило, приносить і буде приносити Добро. Ця ідея особливо підкреслена в кінцевому, підсумковому абзаці твору: Скрудж стає дуже доброю людиною: “*Scrooge was better than his word. He did it all? And infinitely more... He became as good a master and as good a man as the good old City knew, or any other good old city, town, or borough in the good old world ...*” [7, с. 20].

Ключова лексема “good” – це концептуальне поняття як для цих дискурсів, так і для ідеї цілого оповідання.

Розглянемо тільки деякі лінгвостилістичні засоби, які є специфічними для оповідання. Епітети, метафори і порівняння, як правило, пов’язані з поняттями ‘cold’, ‘frost’. Фактично, вони вживаються в описових дискурсах погоди, портретів, кімнат і утворюють зміст мікроконтекстів.

Щоб не перевантажувати статтю прикладами, ми скористуємось тільки тими з них, що наведені вище.

Опис портрета Скруджа – це конвергенція порівнянь, метафор, епітетів за принципом стилістичної градації, щоб уявити холод душі людини за аналогією з холодом зими.

The cold within him froze his old feature, ... he iced his office ..., didn’t thaw it in summer. Foggier yet and colder! ... The water plug being left in solitude, its overflowing suddenly, and turned to misanthropic ice. [7, с. 28].

Опис зовнішності бідних та їхньої оселі уявити собі тяжко. Проте картина нетрів, де була крамниця лахмітника є показовою, навіть в скорочених деталях: “*... they went into the obscure part of the town ... The ways were foul and narrow, the shops and houses wretched, the people half-naked. Alleys ... like so many cesspools, disgorged their offences of smell and dirt, and life upon the struggling streets: and the whole quarter reeked with crime, with filth and misery.*” [7, с. 170]. В цьому описі спостерігається перерахування деталей, з оцінними епітетами і метафорами, які створюють образ страшних злиднів і бруду.

Ще одна стилістична особливість оповідання – це вживання алюзій. Алюзія – це мовностилістичний засіб, натяк на відомий факт з Біблії, історії, літератури, суспільного життя, тощо. Читач повинен сам здогадатись, відтворити у пам'яті ці явища, щоб зрозуміти суть натяку. Вважається, що цей факт є аналогічним до ситуації, явища або персонажу, які описуються в тексті. Як стилістичний засіб алюзія створює образ, не перевантажуючи оповідь, але збагачуючи її художній зміст.

Біблійні алюзії: "... with eyes turned down, and never raised ... to that blessed star which led Wise Men ..." (Зоря Віфлеєма, яка весь час вела мудреців до села, де народився Христос.) Робиться натяк на те, що Скрудж ніколи не дивиться на зірку, яка б привела його до оселі бідних, бо він завжди дивиться тільки донизу на свої рахунки й книги [7, с. 15].

Міфологічні алюзії: "Plenty' shorn" у грецькій міфології Амалатея, коза з рогами, змальована як нянька Зевса, яку пізніше він зробив німфою і помістив серед зірок. Один з рогів має силу наповнюватись всім, чого забажаєш. Звідси вираз "a horn of plenty" – ріг достатку, великої кількості – він часто наповнюється фруктами, горіхами, солодощами, як прикраса до свята в День подяки (A Thanks giving feast) [7, с.105-106].

Літературні алюзії: "Joe Miller never made such a joke as sending into Bob's will be!" Joe Miller відомий актор і збирач анекдотів у 18 ст. в Англії. Після його смерті у 1739 р. була видана збірка анекдотів і жартів під назвою "Joe Miller's jests". Книга стала дуже популярною, багато разів перевидавалася. Скрудж вважав, що надіслати великого індики анонімно буде більшим жартом, ніж любий з цієї книги [7, с.204].

"The noise in this room was perfectly tumultuous, for there were more children there than Scrooge could count; and unlike the celebrated herd in the poem, they were not forty children conducting themselves – like one, but every child was conducting itself like forty." [7, с. 93] – алюзія у формі хіазму (зворотний паралелізм) – це натяк на поезію В. Вордсворта (W. Wordsworth) "Written in March" ("Написано в березні"), де є рядки. Що сорок корівок пасуться спокійно, наче одна; а одна дитина поводитьсь так гучно, ніби їх там було сорок.

Історичні та країнознавчі: "If the good Saint Dunstan had but nipped the Evil Spirit nose with a touch of such weather as that..." [7, с. 29] – Св. Дунстан – архієпископ Кентенберійський – вважається покровителем ювелірів, бо в молодості був золотих справ майстром. Існує легенда, що одного разу він ухопив чорта за ніс розжареними щипцями і не відпускав до тих пір, поки чорт не пообіцяв, що не буде більше спокушати його.

"...innumerable people... carrying their Christmas dinners to the baker's shops." [7, с. 115] – До 80-х років XIX ст. серед бідних людей була звичка нести святкові страви до пекарень, де їх готували за невелику плату, бо вдома таких печей не було.

Це тільки деякі алюзії, які вживає Діккенс в "A Christmas Carol", які вимагають пояснення. Хоч ми знову повторюємо, що "Різдвяна колядка" Ч.Діккенса – це чудовий матеріал як для навчання мови, так і для Home & Pleasure Reading. Колоритні описи різних ситуацій, портретів, одягу, погоди, традицій просто заворожують читача, сприяють вивченню англійської мови, накопиченню країнознавчої інформації, виконуючи також освітню і просвітницьку функцію.

Література:

1. Діккенс Ч. Рождественские повести. Перевод с англ. Т. Озерской. / Собрание сочинений в 30 томах. – Том 12. – М. : Госиздат. ХЛ, 1959. – С.7-100.
2. Діккенс Ч. Різдвяна історія. Переклад з англ. І. Андрусяка. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2011. – 159 с.
3. Діккенс Ч. Різдвяна пісня в прозі (оповідання). Переклад І. Андрусяка. // http://beta.ukrcenter.com/26488/Різдвяна_пісня_в_прозі_або_Різдвяне_оповідання_з_привидами_Чарлз_Діккенс
4. Праздничный жанр – Святочные рассказы. // <http://www.today.ru/text/158221.html>
5. Словарь литературоведческих терминов. Под ред. Л. И.Тимофеева, С. В. Тураева. – М. : Просвещение, 1974. – 509 с.
6. Чичерин А.В. Ритм образа, стилистические проблемы / А. В.Чичерин. – М. : Сов. Списатель, 1973. – 278 с.
7. Dickens Ch. A Christmas Story. – N.Y. : Pocket Books Printing by Simon and Schuster, 1963. – 224 p.
8. Kane Thomas S. Writing Prose / Kane Thomas S. & Leonard J.Peters. – Oxford : OUP, 1964.
9. Kuznyetsova L.A. Analysing Structural Varieties of English Prose. – Khust, 2010. – 89 p.
10. Oxford Advanced Learner's Dictionary. / Compiled by A. Hornby. – Oxford : OUP, 1994.